

ושננתם

בשבילי האורות של תורות
הנגלה והנסתר המשולבים

אליהו רוזמרין. ירושלים עיה"ק תובב"א

ערב שבת קודש ויצא תשפ"ד

מאמר תפילת ערבית אין לה קבע

תוכן המאמר:

ערבית כמקום מפגש בין גלות וגאולה

א. תפילת ערבית. רשות או חובה:

שלושה תפילות, אנו מתפללים בכל יום. שחרית מנחה ערבית. חכמינו מבדילים בין מעמדם של תפילות שחרית ומנחה, לתפילת ערבית. בעוד שתפילות שחרית ומנחה הם חובה גמורה, בכל יום. תפילת ערבית נתונה במחלוקת של רבותינו התנאים, עמודי העולם. רבן גמליאל סובר: תפילת ערבית חובה. רבי יהושע סובר: תפילת ערבית רשות.

בתלמוד מסכת ברכות¹, מסופר בהרחבה: על מחלוקת עזה שנפלה בבית המדרש, בין הנשיא רבן גמליאל, לבין רבי יהושע. כאשר רבי שמעון בר יוחאי התלמיד, שאל את רבותיו, האם תפילת ערבית חובה או רשות. בעקבות מחלוקת רבותינו התנאים, גם רבותינו האמוראים נחלקו בדבר. לאביי: הלכה כדברי האומר חובה. לרבא: הלכה כדברי האומר רשות.

¹ דף כז:

במשנת התנאים, לא נאמר במפורש **תפילת ערבית רשות**. אלא כפי ששינינו במשנה² **תפילת ערבית אין לה קבע**. רבותינו בעלי התלמוד מבארים לנו³, מאין אין לה קבע, כמאן דאמר תפילת ערבית רשות. מכך שהתנא נוקט בלשון **אין לה קבע**, משמע ששורש הדין של תפילת ערבית רשות, נובע מכך שאין לה קבע. וצריך הסבר במשמעות ענין אין לה קבע.

כאשר רבותינו הראשונים, באים לקבוע הלכה בסוגיא זו, דומה הדבר שהלכה זו רופפת ואינה ברורה. רבותינו קובעים הלכה כדברי רבי יהושע ורבא, **שתפילת ערבית רשות**. אלא שבד בבד, הם מונים כמה אופנים, שבהם **תפילת ערבית הופכת לחובה**. נדמה שתפילת ערבית רשות, אינה הלכה ברורה ומוחלטת.

גם בתלמוד עצמו. **מצאנו סתירות בין הסוגיות, במעמד תפילת ערבית**. נכון אמנם שרבי יהושע ורבא קובעים ברורות שתפילת ערבית רשות. אמנם מאידך, ישנם מספר סוגיות בהם נראה, שתפילת ערבית, שווה במעמדה לכל שאר תפילות היום. ולא הוזכר בהם כלל שתפילת ערבית היא **תפילת רשות**. סתימת הסוגיות מראה, שכל הדינים שחלים על שאר התפילות, חלים גם על תפילת ערבית⁴.

כתוצאה מסתירות האלו. הגבילו הראשונים את **תפילת ערבית רשות**, בכמה הגבלות. **א: אינה רשות מוחלטת, ובחנם אין לבטלה. תדע שהרי יעקב תקנה, ולמה יש לנו לבטלה בחינם**⁵. **ב: תפילת ערבית רשות, באדם שאינו מתפלל. אבל אם מתפלל ערבית, היא נהפכת לחובה**⁶.

בעקבות כך, הסכימו רבותינו הראשונים: **האינדנא כבר קבלו ישראל עליהם את תפילת ערבית לחובה**⁷. פשוטם של דברים, שבזמנינו הדין נקבע כמאן דאמר **תפילת ערבית**

² ברכות כו.

³ ברכות כז:

⁴ תוכן הסוגיות:

ברכות כו. טעה ולא התפלל ערבית, מתפלל שחרית שתים. משמע שצריך להשלים תפילת ערבית. ברכות ל: טעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית, אין מחזירין אותו, לפי שאין בית דין מקדשין את החודש אלא ביום. משמע שאם היו מקדשין בלילה, היו מחזירין אותו. שבת ט: למאן דאמר תפילת ערבית רשות, כיון דשרא ליה המנייניה לא מטרחינן ליה. משמע שקודם לכך, מחויב להתפלל. חגיגה ט: מעוות לא יוכל לתקון, זה שביטל תפלה של שחרית או תפלה של ערבית. משמע שזה לא התפלל נחשב עיוות.

⁵ רבותינו בעלי התוספות. ברכות כו. ל: שבת ט: יומא פז:

⁶ בעל הלכות גדולות, שפסק הרי"ף ברכות דף יט. כמותו. ונמשכו אחריו כל הראשונים.

⁷ הראשונים על פי דברי הלכות גדולות.

חובה. ותפילת ערבית הופכת שווה מעמד לשאר תפילות היום. אולם **הרמב"ם** בספרו, אף שגם הוא פוסק, שעכשיו קיבלו ישראל את תפילת ערבית לחובה. בכל זאת הוא מונה שורה של הלכות, שבהם מעמד תפילת ערבית קל יותר, לפי שתפילת ערבית רשות.

ארבעה הלכות, מונה **הרמב"ם**. מהם עולה, שתפילת ערבית, גם אחרי שקבלנו אותה כחובה. עדיין היא רשות. א. אין בה חזרת השי"ץ⁸. ב. ניתן להתפלל ערבית קודם זמנה. כגון: מעריב של שבת, בערב שבת. או מעריב של מוצאי שבת בשבת⁹. ג. אין בה חיוב, של סמיכת גאולה לתפילה¹⁰. ד. המתפלל ערבית, ונזכר באמצע תפילתו שכבר התפלל, אינו צריך להפסיק¹¹. **הראב"ד**¹² אכן תמה על הרמב"ם בפסיקותיו. שהרי לדין תפילת ערבית חזרה להיות חובה. אולם רבותינו הטור והשולחן ערוך, מקיימים את פסיקותיו של **הרמב"ם**¹³.

רבותינו האחרונים¹⁴ מסבירים את פסיקותיו של הרמב"ם. בכך שהם מחלקים את התפילה לשניים. א. **עצם התפילה**. ב. **אדם המתפלל**. **עצם התפילה**: היא תפילת רשות. **אדם המתפלל**: היא תפילת חובה. בכך נוצר שילוב של שני חלקים. בעוד שהאדם חייב להתפלל מצד **חובתו**. עדיין המאפיינים של התפילה הם תפילת רשות.

⁸ הלכות תפילה פרק ט הלכה ט

ראה בביאור הדברים במאמרנו על תפילת הלחש לעומת תפילת החזרה.

⁹ הלכות תפילה פרק ג הלכה ז.

¹⁰ הלכות תפילה פרק ג הלכה ז.

¹¹ הלכות תפילה פרק י הלכה ו.

¹² שם.

¹³ ראה: משנה ברורה סימן קו סעיף קטן ד, שלכך נשים פטורות מתפילת ערבית. וכן משנה ברורה סימן

קז סעיף קטן ב, ספק אם התפלל מעריב אינו צריך לחזור ולהתפלל. ראה עוד: במשנה ברורה סימן קכד

סעיף קטן א. סימן קח סעיף קטן ה.

¹⁴ הגר"ח. אבי עזרי. ועוד.

קיצור: רבותינו התנאים נחלקו האם תפילת ערבית: **רשות**. או **חובה**. הכרעת הלכה זו. גם בתלמוד. וגם בהלכה. שהיא גם רשות וגם חובה.

רבותינו האחרונים מבארים: תפילת ערבית רשות **מצד עצם התפילה**. אך חובה **מצד האדם המתפלל**.

ב. שני חלקים בתפילה. אבות. ותמידין:

רבותינו האמוראים נחלקו בתלמוד¹⁵. במקור החלוקה היומית של שלושה תפילות. **רבי יוסי ברבי חנינא אמר:** תפלות אבות תקנום. **רבי יהושע בן לוי אמר:** תפלות כנגד תמידין תקנום. התלמוד ממשיך לדרוש מן הפסוקים, שבהם מצאנו **שאברהם תיקן תפילת שחרית**. **יצחק תיקן תפילת מנחה**. **יעקב תיקן תפילת ערבית**.

שני הלימודים השונים הללו, למקור שלושת התפילות. אינם שני מקורות בלבד. אלא **חלוקים במהות ושורש, השלושה תפילות שביום**. שני חלקים יש בתפילה. **א. תוכן התפילה**. **ב. שפת התפילה**. **תוכן התפילה:** משתנה מאדם לאדם. ולא הרי בקשת האחד כבקשת חברו. תוכן התפילה תלויה במשתנים רבים. הוא אינדיבידואלי, ותלוי בכמה

גורמים. **שפת התפילה:** עצם המילים הנאמרים כמות שהם. מילות התפילה, נוסדו ברוח קדשם של אנשי כנסת הגדולה. והם פועלים את פעולתם, בעצם אמירתם. ללא קשר, לאדם המתפלל, במקום כזה או אחר.

תוכן התפילה: הקשר הטבעי בין האדם לאלוקיו. שמבקש ומדבר עם אלוקי השמים והארץ. האדם שופך את תוכן ליבו, ומגלה מצפוניו. תפילה זו. יסדוהו אבותינו, **אברהם יצחק ויעקב**. הפנייה הטבעית של האדם, לשמש ולירח. נוסדה לתפילה לקדוש ברוך הוא. אלוקי השמש והירח וכל היקום. **תפילות אבות תיקנם:** שלושה פעמים ביום. בוקר צהריים וערב. האדם מתפלל **תפילת תוכן**. לפני אלוקיו.

שפת התפילה: דפוס קבוע ומובנה, של תפילה לפני הקדוש ברוך הוא. שפת התפילה היא חלק מתכסיסי המלוכה, והכבוד, בין ההדיוט למלך. יש שפה ומנגינה מסודרת, טקס מוסדר, ומתוכנן. **תוכן התפילה:** התפילה כאמצעי לביטוי רחשי הלב העמוקים, לפני המלך. התמקדות תפילה כזו: בתכונות הלב, ולא בהופעה חיצונית. תפילה זו אינה

נאמרת בבית הכנסת. או בציבור. או במעמד כזה או אחר. אלא מנקודת הלב הכנה, באשר הוא שם. **שפת התפילה:** התפילה כמטרה להזדהות בין האדם למלכו. התמקדות

תפילה כזו: בהופעה, ומעמד, וביטוי חיצוני. תפילה זו, נאמרת בבית הכנסת. בציבור. במעמד של כבוד הוד והדר. ובהכנה נפשית ראויה, כעומד בפני המלך.

רבי יוסי ברבי חנינא מלמדנו: **תפילות כנגד אבות תיקנום**. זוהי תפילת הלב של האבות. התפילה שבא לידי ביטוי בערגה, וכסופים ברבדים העמוקים והפנימיים. על זאת אמר דוד המלך¹⁶ **ערב ובקר וצהרים, אשיחה ואהמה וישמע קולי**. תפילה זו, כל אחד מתפלל בלשונו ובשפתו. ומכניס בו את התוכן האישי שלו. תפילה זו נהגה מימות אבותינו, טרם נקבע סדר התפילה בימי אנשי כנסת הגדולה. על תפילה זו אומר דניאל¹⁷ **וזמנין תלתה ביומא, הוא ברך על ברכוהי, ומצלא ומודא קדם אלהה, כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה**.

רבי יהושע בן לוי מלמדנו: **תפילת כנגד תמידין תיקנום**. זוהי שפת התפילה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה. התפילה שבא לידי ביטוי, בשפה צחה ונקייה ומתוכננת. שפה משותפת לכל בני ישראל. תפילה זו נגזרת מעבודת בית המקדש. מקום משכן המלך. **האדם המתפלל:** הוא הכהן שעומד במקדש. **מילות התפילה:** הם התמידים המוקטרים על גבי המזבח. מעמד התפילה נעשה בכבוד והדר. עם כל טכסיסי המלוכה. והלכותיה^{18 19}.

קיצור: התפילה מחולקת לשני רבדים. **תוכן התפילה. שפת התפילה.**

¹⁶ **תהילים** פרק נה פסוק יח.

¹⁷ **דניאל** פרק ו פסוק יא.

¹⁸ כמבואר **בטור ושלחן ערוך** או"ח סימן צח.

¹⁹ במאמר התפילה כשיר וכקרובן. פרשנו מחלוקת **הרמב"ם והרמב"ן** במהות התפילה. על פי החלוקה של שני רבדי התפילה הללו.

תוכן התפילה: היא התפילה הטבעית, מקירות לב האדם לברואו. היא התפילה שתיקנו לנו האבות. ערב בוקר וצהריים. שפת התפילה של כבוד. שהאדם מסדר דבריו לפני המקום. היא התפילה שתיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה. מילות התפילה. ומעמד התפילה. הם התמידים שמקריבים על גבי המזבח.

ג. תפילת ערבית. חובה ורשות כאחד:

שלושה תפילות היום. מכוונים כנגד שלושה זמני היום. ערב. בוקר. צהריים. השינוי, מזמין את האדם לפנות לאלוקיו. ולשפוך שיחו. אלא שרבותינו נחלקו האם תפילת ערבית חובה או רשות.

תפילת האבות. התפילה שאדם פונה בטבעיות לבורא עולם. תפילה זו: **תפילת ערבית חובה.** כאשר היום מעריב, על האדם לפנות לבורא עולם, ולשפוך שיחו. רבותינו בתלמוד הירושלמי²⁰ מנסחים כמה וכמה תפילות. שבהם האדם מבטא את שינוי זמני היום. ותנועת גרמי השמים והארץ²¹.

תפילת התמידין. התפילה שהאדם עומד לעבודה בפני המלך. תפילה זו: **תפילת ערבית רשות.** כיון שהלילה אינה זמן עבודה, והמקדש נח מעבודתו. גם האדם נח מעבודת תפילתו. אנשי כנסת הגדולה בכל זאת קבעו תפילה זו **רשות.** כלומר: תפילה זו אינה מסודרת ומכוונת כשאר תפילות. אלא ניתנת להיאמר **מתוך נדיבות הלב.** בצורה ובאופן שהאדם רוצה לאמרו.

²⁰ ברכות פרק ד הלכה א.

²¹ בספר בית אלוקים למבי"ט (שער התפילה פרק ד): זמני התפילה גם כי אינם מן התורה, הם עיקר גדול בתפילה. והם מיוסדים מהאבות עליהם השלום. כי לא לבד תקנו התפילה, אלא גם זמני התפילה. וכוונת אלו הזמנים הוא להורות לנו, כי חיותנו וקנינונו בזה העולם, הם מאתו יתברך. ולזה כשאנו קמים ממטנתנו שישננו בלילה, אנו חייבים להתפלל לאל ולתת לו הודאה, ולהכיר שהחזיר נשמות לפגרים שהם כמתים. ובתפילתנו לקל בשחר, אנו מכירים כי הוא המעמידנו בזה העולם, והמחיה אותנו כהיום הזה. ואחר כך אנו הולכים לעשות עסקנו להתפרנס ממעשה ידנו. ובשעת המנחה שפנה היום ונטו צללי ערב, אנו חוזרים להתפלל לקל, כדי שנכיר ונבין כי מה שנתעסקנו במלאכת חיינו והשתדלותנו, הוא הנותן לנו כח לעשות חיל. והנה נכללו כל צרכי האדם באלו השני דברים בחיותו וקנינו. לכך אמרו כי תפילת ערבית רשות שאינה לצורך דבר הכרחי כשאר התפילות.

ראה ראה כעין זה בנתיבות עולם למהר"ל נתיב העבודה פרק ג. להלן במאמר בע"ה. יבואר ענין זה בעומק יותר. על פי חכמי הקבלה.

אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב, קרבים והולכים כל הלילה. זו היא הקרבה מתוך התנדבות המקדש. שהרי איברים ופדרים אלו **אין כפרתם מעכב**²². בכל זאת היה במקדש גם סוג הקרבה של **נדיבות הלב** שהיא רשות. כך תפילת ערבית היא תפילת הרשות. תפילה מתוך **כוונת הלב. ספונטני. טבעית.**

רבותינו הראשונים, ברצונם לאחד בין המחלוקת: האם תפילת ערבית רשות או חובה. מנסחים את התפילה בנוסח דלהלן: **חובה מצד האדם. רשות מצד התפילה.** פירוש הדבר: כאמור התפילה מורכבת משני חלקיה: **תוכן התפילה. נוסח התפילה. בתוכן התפילה:** אף תפילת ערבית **חובה.** גם בלילה צריך אדם לכוון ליבו למקום. ולבטא את הרצון הפנימי. והתחושתיים. **בנוסח התפילה:** תפילת ערבית רשות. הנוסח. הזמן. המקום. ושאר הלכותיה. אינם נוהגים בתפילת ערבית.

בכך תפילת ערבית נהפכת לחובה ורשות כאחד. כאשר יש חובה על אדם להתפלל. אך סדר והלכות התפילה. אינם מעכבים בה. על האדם לכוון ליבו ולהתפלל. אך נוסח התפילה נשאר כרשות בלבד.

קיצור: מעמד תפילת ערבית, **האם היא חובה או רשות.** תלויה ברבדים השונים של התפילה. **מצד תוכן התפילה:** התפילה הטבעית, מקירות לב האדם לברואו. התפילה **שתיקנו לנו האבות.** ערב בוקר וצהריים. **תפילת ערבית חובה. מצד שפת התפילה:** התפילה של כבוד. שהאדם מסדר דבריו לפני המקום. התפילה **שתיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה. תפילת ערבית רשות.**

לדינא הסכימו רבותינו הפוסקים: לנקוט כשני הדיעות. **תפילת ערבית רשות וגם חובה. חובה על האדם להתפלל. ורשות מצד הנוסח ודקדוקי הלכותיה.**

ד. יום שמשי מול יום ירחי:

סדר היום והלילה, כוללים שני מערכות ימים. **יום שמשי. יום ירחי. ביום שמשי:** היום מתחיל בצאת החמה. ונגמר בצאת החמה של היום הבא. **ביום השמשי** מערכת הזמן

²² רש"י ותוספות שבת דף ט:.. וראה: **פני יהושע** ברכות כו: **ומרומי שדה.** שקישרו את הרעיון של תפילת ערבית רשות דווקא למאן דאמר כנגד תמידין.

מורכב, מבוקר צהריים ערב. מתחיל בבוקר וגומר בערב. התחושה הטבעית האדם והחי, שכל יום תחילתו בבוקר וסופו בערב, נובע ממנגנון הזמן השמשי. מערכת זמן זו מתוארת על ידי דוד המלך²³ **יצא אדם לפעלו, ולעבודתו עדי ערב.**

ביום הירחי: היום מתחיל בצאת הכוכבים. ונגמר בצאת הכוכבים של יום המחרת. **ביום הירחי** מערכת הזמן מורכב, מערב בוקר וצהריים. מערכת זמן זו, אינה תואמת לתחושה הטבעית של האדם, ולרוב בעלי החיים. שחשים כי דווקא בערב היום נגמר, ואספו כוחות היום.

שני מערכות הזמן הללו. מנוגדים בקוטביות. **מהות היום השמשי:** תלוי באור. וככל שמוקדם יותר ביום כך גדל תוקפו של יום. היום מסמל את הערנות והכח, שמגיע לשיאו בזריחת השמש. ונחלש ככל שסוף היום קרב. **מהות היום הירחי:** תלוי בחושך. כלל שמאוחר יותר בלילה, כך גדל תוקפו של לילה. הלילה מסמל את המנוחה, והחולשה. שמגיע לשיאו בסוף הלילה.

הלילה יש בה שני תכונות של זמן. **א: לילה כמנוחה מעמל היום הקודם. ב: לילה כאגירת כח ליום שלמחרת.** שני תכונות אלו, נובעים ממזיגה של זמני הלילה. **בתכונת הזמן השמשית:** הלילה נטפלת ליום שלפניה. היא מקבלת את כוחה משאריות כוחות היום. הלילה היא זמן באיכות פחותה מהיום. זמן שאין בה ערך כשלעצמה, אלא לנוח מעמל היום. **בתכונת הזמן הירחית:** הלילה הוא שורש ליום שבאה אחריה. כאשר אדם נח ויושן בלילה, הוא אוגר כח ליום המחר. היום ניזון ממנוחת הלילה שלפניו.

שני מערכות הזמן הללו. מושפעים מהניגודים של **השמש והירח** עצמם. **השמש:** מקור האור והאנרגיה. השמש מחדשת את האנרגיה של כדור הארץ בכל יום. הוא אחראית על השינויים בזמנים. התקופות והעונות. השינוי מיום ללילה. הקור והחום הקיץ והחורף, מושפעים ממידת קרבתנו לשמש. פעילות השמש נעשית למרחקים עצומים, וקרניה מסמלים את החום המתלהט ומתעצם לאין סוף.

הירח: אין בה אנרגיה. אלא אור עמום לילי. לירח אין אור עצמאי, אלא ממה שמקבלת מהשמש. הירח קרובה מאוד לכדור הארץ. יותר מכל כוכב אחר. קרבת הירח לכדור הארץ משפיעה על מסלול כדור הארץ, ובכך מאפשרת חיים של בני אדם. פעילות הירח נעשית באמצעות קרבתה לכדור הארץ. ונדמה כאילו הכדור והירח הם מחוברים.

²³ תהילים פרק קד פסוק כג.

הזמן השמשי: הוא זמן אנרגטי. לוחט וחם. זמן שפורץ למרחק. אור השמש משדר בהירות השכל, ראייה ברורה, כוח, ומרץ. קרני השמש מזרימים אנרגיה בכל היקום. בזמן השמשי, הזמן פועל במנגנון של אור וחום היום. והלילה נטפלת ליום, ושואבת כוחה משאריות היום.

הזמן הירחי: הוא זמן נינוח. אדיש וקר. זמן שכונס את המשאבים לתוכו. אור הירח משדרת, עמימות השכל, ראייה מטושטשת, עצלות, ומנוחה. אור הירח שואב את כדור הארץ לתרדמה ואגירת כח. בזמן הירחי, הזמן פועל במנגנון של חושך וקור הלילה. היום נטפל ללילה, והוא ניזון מהמנוחה ואיגרת הכוח, של הלילה שקדם לו.

קיצור: בלילה פועלים שני מערכות זמן. **הזמן השמשי. הזמן הירחי.**
בזמן השמשי: מהות היום הוא האור, והחום. במערכת זמן זו: הלילה נמשכת אחרי היום. וניזונת משאריות אור היום. **בזמן הירחי:** מהות היום הוא החושך, והקור של הלילה. היום נמשך אחרי הלילה. וניזון מהכוחות שנאגרו בלילה.

ה. תפילת ערבית - חיבור בין שני מערכות זמן:

במערכות תפילות היום. ישנם שני סדרים. **הראשונה:** שחרית מנחה ערבית. **השנייה:** ערבית שחרית מנחה. **במערכת הראשונה:** שחרית היא התפילה הראשונה והחשובה. מנחה וערבית נטפלים לתפילת שחרית. **במערכת השנייה:** שחרית ומנחה, משלימים את תפילת ערבית.

שני מערכות אלו. מקבילים לשני מערכות הימים. **השמשי. והירחי.** ביום השמשי: הלילה נטפלת ליום. סופה של יום. ובאיכות גרועה משאר היום. ואז סדר התפילות הם **שחרית מנחה ערבית.** ביום הירחי: היום נטפל לילה. תחילתה של יום. ובאיכות מעולה משאר היום. אז סדר התפילות הם **ערבית שחרית מנחה.**

בזוהר ובכתבי האריז"ל מבואר בהרחבה. סדר בניית העולמות, שנבנים ונשלמים, באמצעות תפילות היום, בעבודת בני ישראל. תיקון התפילות, הוא תהליך חיבור, בין העולם התחתון שבו נמצאים בני ישראל, לעולם עליון ורוחני יותר. לתהליך הבנייה, עם ישראל זקוק לסיוע עליון. לכך יורדת **השכינה הקדושה** בכל יום, לעולם התחתון שבו נמצאים בני ישראל. בכדי לסייע להם לחבר בין העולמות.

ירידת **השכינה הקדושה** לעולם התחתון. מתרחש במחזור יומי, בתהליך ירידה ושוב עלייה. בתחילת הלילה, השכינה יורדת לעולם התחתון, ושם היא נמצאת עד הבוקר. **בתפילת ערבית** השכינה משתתפת ומסייעת לבני ישראל בתפילתם. **בתפילת שחרית**

במשך שלבי התפילה, השכינה עולה ממדרגה למדרגה, עד שמגיעה למקומה בעולם העליון.

בתפילת ערבית: אנו פועלים בשני מגבילות. א. **גמר התיקון של היום שעבר. ב. התחלת התיקון של היום שבא למחרת.** כאמור: הלילה יש בה שני חלקים. היא מסיימת את היום שלפניה. בנוסף, היא פותחת את היום שאחריה. **בהיבט של גמר היום שלפניה:** הלילה נטפלת ליום. סופה של יום. ובאיכות גרועה משאר היום. **בהיבט של התחלת היום:** היום נטפל לילה. תחילתה של יום. ובאיכות מעולה משאר היום. גם בארנו: ששני היבטים אלו, נובעים משני מערכות הימים. **היום השמשי. והיום הירחי.**

שני רבדים שונים יש בתפילת ערבית. רבדים שמבטאים שני מערכות ימים. **יום שמשי ויום ירחי. לפי מערכת היום השמשי:** תפילת ערבית מסיימת את גמר התיקון היומי. והיא נטפלת לתפילות שחרית ומנחה. לפי מערכת זו: **תפילת ערבית רשות.** התיקון היומי ברובו מתוקן ביום. והתיקון של הלילה נטפל ליום. כך שהוא נהפך לזכות ולא לחובה.

לפי מערכת היום הירחי: תפילת ערבית מתחילה את התיקון היומי. תפילת שחרית ומנחה, ממשיכים את התיקון אך ורק מכוחה של תפילת ערבית. לפי מערכת זו: **תפילת ערבית חובה.** התיקון היומי לא יכול להתבצע, לולא התחלת התיקון של הלילה.²⁴

קיצור: שני סדרים יש לתפילות היום. א. **שחרית מנחה ערבית. ב. ערבית שחרית מנחה.** שני סדרים אלו, מקבילים לשני מערכות הזמן. **השמשי והירחי.** הזמן השמשי: מתחיל בבוקר, ונגמר בלילה. הזמן הירחי: מתחיל בלילה ונגמר בלילה שאחריו.

בזמן השמשי: הלילה טפל ליום. התיקון היומי כבר נעשה באמצעות תפילות היום. לכך: **תפילת ערבית רשות. בזמן הירחי:** היום טפל ללילה. התיקון היומי פועל מכח התיקון שמתחיל מבערב. לכך: **תפילת ערבית חובה.** בתפילת ערבית. **נקודת החיבור** בין שני תכונות הזמן. **השמשי והירחי.**

ו. שני מערכות הזמן. מול שני רבדי התפילה.

הבנת שני מערכות הזמן בעומקם. מגלה, שמערכות הזמן מקבילים לשני רבדי התפילה:

בפתח מאמרנו, בארנו שהתפילה מחולקת לשני רבדים. **תוכן התפילה. שפת התפילה.**

²⁴ ענין זה מתבאר בכתבי אריז"ל. ויבואר בפירוט אי"ה להלן בחלק הקבלה.

תוכן התפילה: היא התפילה הטבעית, מקירות לב האדם לבוראו. היא התפילה שתיקנו לנו האבות. ערב בוקר וצהריים. **שפת התפילה:** היא התפילה של כבוד. שהאדם מסדר דבריו לפני המקום. היא התפילה שתיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה. מילות התפילה. ומעמד התפילה. הם התמידים שמקריבים על גבי המזבח. בארנו: שהדיון אודות **תפילת ערבית רשות או חובה.** תלויה ברבדי התפילה השונים. **תוכן תפילת ערבית: חובה. נוסח תפילת ערבית: רשות.**

כאמור קיימים שני מערכות זמן מקבילים. **השמישי הירחי.** בארנו שתכונות הזמן הללו, נובעים מתכונות השמש והירח עצמם. **השמש:** אקטיבית. חמה. אנרגטית. מאירה. פורצת וכובשת. כך גם **הזמן השמישי:** זמן אקטיבי. חם. מלא באנרגיה. הזמן שמישי מלא פעילות, ותנועה. פריצה וכבישה. **הירח:** פסיבית. קרה. ניוחה. מאירה באור מעומעם. קופאת ונכנעת. כך גם **הזמן הירחי:** זמן פסיבי. קר. נח. חשוך. חסר פעילות ותנועתיות.

אנרגיית החום והשמש: משפיעים על הרבדים החיצוניים שבבריאה. הרבדים החיצוניים שבאדם. הרבדים החיצוניים תנועתיים. לוחטים. וכובשים. **הקור ומנוחת הירח:** משפיעים על הרבדים הפנימיים שבבריאה. הרבדים הפנימיים שבאדם. הרבדים הפנימיים פסיביים. קרים. ונכנעים.

שני רבדי התפילה: **תוכן התפילה. ונוסח התפילה.** הם רבדים פנימיים וחיצוניים. בבריאה. ובאדם. **תוכן התפילה:** היא כניעה והתבטלות לפני הקדוש ברוך הוא. התוכן הפנימי של התפילה: גילוי רבדים פנימיים וחשוכים שבאדם. רבדים פסיביים ונכנעים. גילוי התמימות הפנימית שבלב. תמימות של ביטול. והתקרבות.

נוסח התפילה: היא ריצוי דברים לפני הקדוש ברוך הוא. נוסח התפילה: ליבוי הרבדים החיצוניים והגלויים שבאדם. רבדים אקטיביים וכובשים. להט נוסח התפילה, היא אנרגיה שפורצת וכובשת גבולות.

תפילת ערבית חובה: ברובד של יום הירחי. הרובד הפנימי, שמתבטא ב**תוכן התפילה.**
תפילת ערבית רשות: ברובד של יום השמישי. הרובד החיצוני, שמתבטא ב**נוסח התפילה.**

קיצור: תפילת ערבית חובה: ברובד של יום הירחי. הרובד הפנימי, שמתבטא ב**תוכן התפילה.** **תפילת ערבית רשות:** ברובד של יום השמישי. הרובד החיצוני, שמתבטא ב**נוסח התפילה.**

ז. תפילת ערבית בשבת, חובה:

שני מערכות הזמן הללו. שמשי וירחי. באים לידי חלוקה בימות השבוע. **ימות החול**. לעומת **יום השבת קודש**. **ימות החול**: זמן שמשי. בימות החול, האדם אנרגטי ואקטיבי, יוצא לעבודתו בבוקר וחוזר לערב. **שבת קודש**: זמן ירחי. בשבת קודש האדם פסיבי. יושב בביתו, ונח מעבודתו.

הפוסקים הביאו להלכה²⁵, שיטת הזוהר הקדוש²⁶ שסובר: **תפילת ערבית בשבת, חובה לפי כל השיטות**. טעם הדבר: שבת קודש פועלת לפי מערכת יום הירחי. בשבת קודש האדם שובת מכל עשייה. ומתחבר לרבדים הפנימיים שבאדם, ושבבריא. רבדים של מנוחה ושלווה. השקט ובטח.

בשבת קודש עיקר התפילה היא **תוכן התפילה**. לכך **תפילת ערבית בשבת חובה**²⁷. בכתבי האריז"ל סדר עליות העולמות בשבת. נבנה על מערכת **ערבית שחרית מנחה**. לפי שבשבת מתגלה הרובד הפנימי שבבריא. מתגלים רבדי העומק. בנקודת התמימות והכניעה²⁸.

קיצור: ימות החול: ימים שמשיים. בהם האדם אנרגטי. אקטיבי. יוצא לעבודתו בבוקר וחוזר לערב. **שבת קודש**: יום ירחי. בו האדם פסיבי. יושב בביתו, ונח מעבודתו.

לפיכך: כולם מודים שתפילת ערבית של שבת: **חובה**.

ח. יעקב אבינו, בכוח תפילת ערבית. הופך את הלילה ליום, בשני הרבדים:

שני הרבדים של תפילת ערבית. ושני מערכות הזמן של הלילה. הם שני מערכות בעבודת האדם. ובהם תלויים עליותיו וירידותיו של האדם. בימי הזוהר. ובימי האפילה.

²⁵ **שערי תשובה** סימן רסח **בשם מור וקציעה**. ראה שו"ת **יביע אומר** חלק ו סימן יט.

²⁶ ראה: להלן בחלק הקבלה.

²⁷ **בוזוהר הקדוש מתבאר עוד**. שכל יום שיש בו מוסף: תפילת ערבית חובה. זאת בהתאם לשיטת הזוהר שיבוא להלן, שבכל יום שיש חיבור בין יעקב אבינו לשכינה ונסת ישראל. תפילת ערבית בהם חובה. יש לציין שדעה זו היא שיטת **הראב"ה** במסכת ברכות סימן פג.

ראה גם חידוש הרא"ה בברכות דף כו: **שבמוצאי שבת תפילת ערבית חובה**. כיון שצריך להבדיל בתפילה. עומק הענין. ההבדלה של מוצאי ערבית: היא החיבור של ערבית ליום שלפניו כלומר לשבת. בכך גם תפילת ערבית זו הופכת מרשות לחובה.

²⁸ במאמר כוחה של חזרת הש"ץ לעומת תפילה בלחש. בארנו את מעלת ערבית של ליל שבת. וסוד ברכת מעין שבע כחזרת הש"ץ. הדברים משתלבים עם הנאמר כאן. שתפילת ערבית של שבת שקולה כנגד תפילות של חול.

ימים שמשיים: הם זמן של אור. של שלימות. של גאולה. **ימים ירחיים:** הם ימים של חושך. של שבירה. של גלות. כאשר אדם אנרגטי ואקטיבי. הוא מרגיש מאושר ומוצלח. כאשר אדם פסיבי ונינוח. הוא מרגיש מדוכדך ולא יוצלח. מתחלקים ל**ימי הגלות. וימי הגאולה. ימי הגלות:** הם ימים שמשיים. ימים אנרגטיים ואקטיביים. **ימי הגאולה:** ימים ירחיים. ימים נינוחים ופסיביים. **ימי הגלות: תפילת ערבית רשות. בימים הגאולה תפילת ערבית חובה.**

באופן פרדוקסלי, דווקא הזמן הירחי, הזמן של חושך והשבר. מטמין בתוכה צמיחה של אנרגיה מתחדשת. כאשר אדם פסיבי ונח. הוא אוגר כוח לצמיחה מחודשת ביום שלמחרת. הזמן הירחי כולל בתוכו ניגודיות של שני זמנים. **זמן של חושך ושבר. זמן של אור ותיקון.**

באמצעות ה**יום הירחי. והשבת קודש.** האדם יכול לחבר את הממד של החושך. לממד של אור. **ואז תפילת ערבית הופכת מרשות לחובה.**

כוח החיבור של ממדי הלילה. לצמיחה של אור. טבוע בכל ישראל **מכוחו של יעקב אבינו.** שאצלו מתחברים שני ממדי הלילה. **יעקב תיקן תפילת ערבית:** שני סוגי תפילות ערבית. **הרשות. והחובה.** יעקב אבינו מתקן תפילה לאדם בכל המצבים. האור. והחושך. כאשר יעקב אבינו יוצא מבית אביו לחרן. יעקב יוצא בגפו. עמוס בברכות אביו. והולך בדרכו למצוא את זיווגו. רוב תלאות חייו של יעקב אבינו עדיין לפניו. וכעת הוא בורח מאחיו עשו להשיג מנוחה ונחלה. יעקב אבינו בשיא כוחו נמשל לשמש מאירה בצהריים. אז מתגלים אצל יעקב אבינו **הימים שמשיים.** ימים של אור. אושר והצלחה. תפילת ערבית שיעקב מתקן בזמן כזה. היא תפילה שנטפלת ליום. נטפלת לשמש. **תפילת ערבית רשות.** לכך נאמר²⁹ **ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש.** ודרשו חכמינו³⁰ מלמד ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה.

שקיעת החמה שלא בעונתה. אינה מאורע חד פעמי. **אלא מאורע יומיומי שמתחדש.** **תפילת ערבית מייצרת בבריאה חיבור בין לילה ליום.** תפילת ערבית שייכת ליום שעבר ומסונפת לה. בעבודת האדם במשך היום. הוא בעצם כבר מתקן את תפילת מעריב של הלילה שיבוא. זה מצב שהאדם עדיין עומד באמצע היום. אבל: **השמש שוקעת שלא בעונתה.**

²⁹ בראשית פרק כח פסוק יא.

³⁰ סנהדרין צה: רש"י שם.

תפילת ערבית זו של יעקב אבינו. היא במערכת הזמן השמשית. בה הלילה מסונפת ליום. **ותפילת ערבית נטפלת לתפילות שחרית ומנחה.** באמצעות תפילות שחרית ומנחה. השמש שוקעת ומחברת את תפילות ערבית הלילית לממד של יום. במערכת זו תפילת ערבית, היא התפילה של החושך. וההסתר. **לכך נאמר ויפגע.** לשון פגיעה בעלמא. לשון עראי ולא קבוע.³¹

השלב השני בחייו של יעקב אבינו. כאשר חוזר מביתו של לבן. יעקב אבינו כבר את עבר את תלאות לבן. ושרו של עשו. יעקב אבינו כבר מלווה בלאה ורחל. והשבטים. אז מתגלים אצל יעקב אבינו **הימים הירחיים.** תלאות. וסבל. תפילת ערבית שמתקן יעקב בזמן כזה. הוא תפילת ערבית שהיא השורש לכל היום שב אחריה. תפילה של צמיחה מתוך החושך. **תפילת ערבית חובה.** לכך נאמר³² **ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית.** ודרשו חכמינו³³ **אמר רבי אלעזר: דאתקין תפילת ערבית כדקא יאות.**

תפילת ערבית שתיקן יעקב בדרכו לארץ ישראל. היא תפילת ערבית חובה. תפילת ערבית שבאה קודם שחרית ומנחה. היא התפילה שמתחילה את מערכת התיקון של היום שאחריה. היא התפילה של **היום הירחי.** במערכת זמן שהלילה והחושך. משמע כאמצעי ליום ולאור צומח דווקא מתוכה. זה הוא תפילת ערבית **כדקא יאות.** השלמת החלק המהותי ביותר של תפילת ערבית. והפיכת **רשות לחובה.**

יעקב אבינו תיקן תפילת ערבית: מהוה חיבור בין היום והלילה בשני מישורים. **חיבור הלילה ליום שלפניה. חיבור הלילה ליום שאחריה.** שני שלבים בעבודתו של האדם. בתחילה האדם מדוכדך. ושוקע בשינה. ובשבירה. אז הוא משמר את חלקי האנרגיה שנשארו לו מהיום שכבר היה. **תפילת ערבית זו היא רשות.** בהמשך, האדם הופך

³¹ הבנה זו. פותחת שער להבנת הנידון המפותל אצל רבותינו הראשונים והאחרונים. האם ניתן להקדים את הלילה ליום שלפניו מפלג המנחה. נידון זה מסתעף להרבה ענינים. **קבלת שבת. מילה. אבילות. נדה.** מהות השאלה היא האם הזמן של מעריב הוא זמן **נייד** או רק רשות להתפלל. שורש שאלה זו נוגעת למאמרנו. בה מתבאר שהזמן המערבי הוא גמיש וכפוף ליום שלפניו. פלג המנחה והלילה שאחריהם הם **בשורשם זמן אחד.** כך שבעצם קיים בהם גם יום וגם לילה. זו היא תפילת ערבית שמסונפת ליום שלפניה.

נידון נוסף. מחלוקת האחרונים. במי ששכח להתפלל מנחה. והוא מתפלל מעריב פעמיים. האם תפילה שנייה זו **נהפכת לחובה או נשארת רשות.** שדעת הצלח בברכות דף כו. והפרי מגדים סימן קכו שהיא חובה. והרש"ש בברכות דף כו. נוקט שהיא רשות. שורש שאלתם מתקשר לתפילת ערבית של יעקב אבינו. כיון ששקעה לו השמש הוא בעצם התפלל ערבית לתשלום של מנחה. בעומק הדבר: הוא התפלל ערבית שהים **בעצמה תפילת מנחה.** כאמור שערבית יונקת כוחה מהתיקון של תפילת המנחה.

³² **בראשית** פרק לג פסוק יז.

³³ **זוהר הקדוש** פרשת וישלח דף קעב:

למאושר. שואב אנרגיה משינה משובחת. ועוסק בתיקון. אז הוא זורע אנרגיה לצמיחה המחודשת ליום שלמחרת. **תפילת ערבית חובה**³⁴.

קיצור: יעקב אבינו מייסד שני תפילות ערבית. **רשות וחובה. תפילת הרשות:** בצאתו מחרון לבית לבן. בתפילה זו הלילה מסמלת שבירה וחושך. הלילה טפילה וניזונה מתיקון והאור של היום שלפניה. **במובן זה: הירח מקבלת את אורה מהשמש. תפילת החובה:** בשובו מביתו של לבן בדרכו לארץ ישראל. בתפילה זו הלילה מסמלת תיקון וצמיחה לאור. הלילה היא השורש ותחילת התיקון ליום שבאה אחריה. **במובן זה: הירח מנווט את מסלול כדור הארץ. ומאפשר חיים. צמיחה. על פני הכדור.**

ט. היום והלילה במשנת הזוהר הקדוש וכתבי האריז"ל:

בזוהר הקדוש, ובתיקוני זוהר³⁵: יש מעמד מיוחד לתפילת ערבית. הזוהר קושר את תפילת ערבית, למושגים של **לילה. חושך. גלות.** תפילת מעריב, היא תפילת החושך והגלות. בזמן החושך והגלות, אין מתכון קבוע לתפילה. **תפילת ערבית רשות.** הגלות היא זמן עראי, ולא זמן קבוע. לכן גם תפילת הגלות עראית ולא קבועה. **תפילת ערבית אין לה קבע.** תפילת ערבית היא תפילה אינדיבידואלית, ומשתנה מאדם לאדם. כל אחד מתפלל כפי שמשיג בגלותו.

³⁴ ניתן להרחיב הבחנה זו. באמצעות מאמר חכמינו במסכת **סנהדרין** דף צה: ומסכת **חולין** דף צא: **מלמד שקפצה לו הארץ.** אבחנה זו מהווה פתח למה שיתבאר בסוף המאמר. שתפילת ערבית מהווה נקודת חיבור בין המדדים של אדם מקום וזמן. **קפיצת הארץ. ושקיעת השמש שלא בעונתה. ממחישים את התהליך הרוחני של חיבור הממדים של אדם מרחב וזמן. גם במציאות הפיזית הגשמית.** שינוי המקום והזמן של יעקב אבינו בפזיקה פרקטית. מקרבים את התהליך לתודעה האנושית.

³⁵ בתורת הזוהר. ישנה מבוכה בהגדרת **תפילת ערבית רשות או חובה.** ענין זה דורש אריכות בפני עצמו. נציין כאן ראשי הדברים. וגם המראי מקומות בענין זה.

הזוהר הקדוש מצדד תמיד שתפילת ערבית רשות. התיקוני זוהר מצדד תפילת ערבית חובה. רבים עמדו על סתירה זו. וניסו לפתור את הבעייה. כמו כן רבים מציינים את העובדא המובאת בתלמוד בבלי ברכות דף כז: שהתלמיד שעורר את הסערה בבית המדרש, הינו **רבי שמעון בר יוחאי, בעל הזוהר הקדוש.** נסתפק כאן בציון, תירוצו של רבינו **בעל עטרת צבי מזידטשוב** ז"ע בפרשת חיי שרה דף קלב: שמבוסס על דברי האריז"ל שהבאנו בפנים. **תפילת ערבית בזמן הבית: רשות. תפילת ערבית בזמן הגלות: חובה.** הזוהר הקדוש מדבר על תפילת ערבית של זמן הבית. ואילו התיקוני זוהר מדבר על תפילת ערבית של זמן הגלות.

מראי המקומות הזוהר הקדוש: חלק א דף כג: ודף רכט: חלק ב דף קל. ודף קלב: ודף קסב. חלק ג דף רמב: ודף רמג. ודף רסד. זוהר חדש איכה דף צה: מהדורת מרגליות. מראי מקומות של תיקוני זוהר: תיקון ה דף כ: ודף עה.

הזוהר מעמיק ומבאר: הבריאה כולה מורכבת משני חצאים. **זכר ונקיבה. איש ואשה.** שני חצאים שמשלימים זו את זו. **צד הזכר שבבריאה:** משפיע. **צד הנקיבה שבבריאה:** מקבל. נוכחות הקדוש ברוך הוא בעולם, בא לידי ביטוי באמצעות הזכר. נוכחות השכינה וכנסת ישראל בעולם, בא לידי ביטוי באמצעות הנקיבה. המורכבות של זכר ונקיבה, נוכח בכל רובדי הבריאה. גם מערכת הזמן של יום ולילה, מקבילים זה לעומת זה. **היום: משפיע. הלילה: מקבלת. ביום:** הקדוש ברוך נוכח באמצעות האור: התורה והמצוות. **בלילה:** הקדוש ברוך הוא נסתר באמצעות החושך: הסטרא אחרא, וכחות הטומאה.

השכינה וכנסת ישראל, מקבלים חיותם מהקדוש ברוך הוא ביום. באמצעות ייחוד הקדוש ברוך הוא והשכינה. בלילה אין ייחוד בין הקדוש ברוך הוא והשכינה. ואז השכינה ניזונת מכוח הייחוד שהיה ביום. השכינה בלילה יורדת לעולמות התחתונים של בריאה יצירה עשייה. וזהו: **תפילת ערבית רשות:** רשות בפני עצמו. **רשות** הכוונה למקום נפרד מעולם האצילות. אלא רשות הרבים של עולמות בריאה יצירה עשייה. ישות נפרדת מהאור האלוקי המזוכך.

יעקב היא השמש התפארת. ורק בכוחו לתקן תפילת ערבית. בלילה השכינה וכנסת ישראל נפרדים מיעקב אבינו. והם רשות בפני עצמם. לכך תפילת ערבית רשות. בשבת קודש שהשכינה וכנסת ישראל מתחברים ליעקב אבינו **תפילת ערבית חובה.** כי אז הם ברשות יעקב אבינו שמאיר בכוח השמש. גם בימים טובים וראשי חודשים ובכל יום שיש בו מוסף. כיון שאז מתייחדים השכינה וכנסת ישראל. תפילת ערבית בהם חובה. בכתבי האריז"ל³⁶, ביתר עומק: שני מערכות מתרחשות בערבית. **א. ייחוד יעקב ולאה למעלה מן החזה. ב. ייחוד יעקב ולאה בכל אורך קומת זעיר אנפין.** ייחוד יעקב ולאה למעלה מן החזה: היא ייחוד זעיר, שבעצם עיקר התיקון נעשה בשחרית ומנחה. ייחוד זה נמשך מתחילת הלילה ועד חצות. ייחוד יעקב ולאה לכל אורך קומת זעיר אנפין: הוא ייחוד שלם שנעשה אחרי שלא נגדלת לכל אורך זעיר אנפין. ואז נעשה ייחוד יעקב ולאה עד עלות השחר.

הייחוד של חצות. הוא ייחוד פנים בפנים. ייחוד זה לא מתקיים בתחילת הלילה שאז זמן הדינים. **רק אחרי ההמתקה של לאה בתפילת ערבית.** לאה מקבלת מוחין דאמא בשלימות. מתגדלת. ננסרת. ובאה פנים בפנים עם יעקב. לכן מחצות עד הבוקר

³⁶ **שער הכוונות דרושי הלילה** דרוש ב דף נב: נג. דרוש ד דף נד. **שינוי התפילות** דף נט: **עץ חיים** שער הכללים פרק יב דף ט: י. **תורת חכם** דף נה: נו. קיצור הכוונות **רמח"ל** סדר הלילה. **הגר"א** ביהל אור דף כז. **לשם שבו ואחלמה** הקדמות ושערים ליקוט ב סימן ב.

אומרים תיקון לאה. להעמיד הייחוד השלם של יעקב ולאה. וזהו ויהיה בבוקר והנה היא לאה³⁷.

בזמן שלאה מתגדלת כנגד זעיר אנפין. רחל נדחית למטה מן האצילות, ויורדת לקונן בעולמות התחתונים. ורק בזמן שחרית היא עולה לייחוד יעקב ורחל.

הייחוד של יעקב כנגד לאה למעלה מן החזה: היא ייחוד קלוש כתוצאה מהייחוד של יעקב ורחל. ישראל ולאה. שכבר היה בבוקר. לכן ייחוד זה נעשה באמצעות תפילת ערבית. זהו **תפילת ערבית חובה. הייחוד של לאה מחצות ועד הבוקר:** היא ייחוד שלם. ולכן ייחוד זה נעשה מעצמו. וזהו **תפילת ערבית רשות.**

הייחוד של יעקב ולאה מן החזה: היא זמן הגלות. לכן בזמן הגלות **תפילת ערבית חובה.** הייחוד של יעקב כנגד לאה פנים בפנים: היא בזמן המקדש. ולכן בזמן בית המקדש **תפילת ערבית רשות**³⁸.

הייחוד של יעקב ורחל למעלה מן החזה. הוא ייחוד של חושך וגלות. זה ייחוד של **זמן הירחי.** בייחוד זה מתגלה פנימיות הגלות. פנימיות הבריאה. **תוכן התפילה. תפילת האבות הטבעית של זמן הבריאה. בזמן זה מתגלה אורו של יעקב בתפארת, שעולה למקום ישראל להתייחד עם לאה.** בייחוד זה, תפילת ערבית הוא ראשונה בסדר התפילות. והוא שורש ויסוד לכל התיקונים לתפילת שחרית ומנחה³⁹.

הייחוד של לאה כשגודלת כנגד כל זעיר אנפין. זה ייחוד של אור וגאולה. ייחוד של **זמן השמשי.** בייחוד זה מתגלה חיצוניות הבריאה. **נוסח התפילה. והתמידין הקרבים על גבי המזבח. ייחוד זה הוא נוסח התפילה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה.** בייחוד זה, תפילת ערבית אחרונה בסדר התפילות. והוא נטפלת לתפילות שחרית ומנחה. שאז נעשה עיקר התיקון. והייחוד בא כתוצאה.

יעקב וישראל. הוא מקום החיבור של שני הזמנים. השמשיים והירחיים. מקום החיבור של לאה ורחל. והתיקון השלם של הפיכת חושך לאור. יעקב אבינו מוציא את כנסת ישראל מרשות הרבים. מעלה אותה מאחיזת החיצוניים. ואז **כנסת ישראל והשכינה מתייחדים עם יעקב ותפילת ערבית נהפכת לחובה.**

³⁷ שער הכוונות תיקון חצות דרוש א דף נח:

³⁸ ראה: השמש בגבורתו יובל ג.

³⁹ ביתר עומק. ייחוד זה הוא ייחוד כתוצאה מייחוד יעקב ורחל. שזה הירח.

קיצור: ייחוד יעקב ולאה נעשה בשני אופנים. א. קודם חצות למעלה מן החזה. ב. אחר חצות כנגד קומת זעיר אנפין. ייחוד למעלה מן החזה: הוא ייחוד זמן הירחי. פנימיות הבריאה. תוכן התפילה הטבעית. שתיקנו האבות. ייחוד כנגד קומת זעיר אנפין: הוא ייחוד זמן השמשי. חיצוניות הבריאה. נוסח התפילה. שתיקנו אנשי כנסת הגדולה. באמצעות תפארת של יעקב אבינו. מתחברים לאה ורחל. יעקב וישראל. ותפילת ערבית נהפכת מרשות לחובה.

י. תפילת ערבית, במדדי אדם מקום וזמן:

יעקב תיקן תפילת ערבית, שנאמר ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפילה. השפת אמת מבאר: תפילת שחרית ומנחה יש להם זמן קבוע. אבל תפילת ערבית אין לה זמן קבוע. פירוש הענין: תפילות שחרית ומנחה, נאמרים ביום. בזמן אור. וגאולה. ביום שמשי. אבל תפילת ערבית נאמרת בלילה. בזמן חושך. וגלות. ביום ירחי. הכוח להפוך חושך לאור. נובע מהתבוננות אמיתית, במהות החושך. וגילוי האור הגנוז וטמון דווקא בחושך. של מנוחה. וחשכות. כוח האמת: היא כוחה של יעקב אבינו. תתן אמת ליעקב. לכך אמרו חכמינו: יעקב נכנס בעובי הקורה. כלומר: ליעקב יש את יכולת ההתמודדות, במצבים של לילה. חושך. ושבירה. גילוי האמת, מוליד הבנת עומק: שלחושך יש מטרה. יעד. וצורך חיוני בבריאה. אמת זו: מצמיחה לידה מחודשת. וצמיחה ביום שאחרי החושך.

חיו של יעקב אבינו היו למודי סבל. רוב ימיו היה שרוי בייסורים. עשו. לבן. דינה. רחל. יוסף. הפכו את חיו של יעקב אבינו להתמודדות עם מצבי חושך. והסתר. אולם יעקב אבינו, מהפך את הסבל לאושר. את השבירה לתיקון. את החושך לאור. זאת באמצעות התכונה המיוחדת של יעקב אבינו אמת. האמת הנוקבת והברורה. מאירה עיניו של אדם. להבין שהחושך אינו אמצעי אלא מטרה. השבירה, אינה אמיתית אלא שקרית. האמת שבשבירה היא: כוח צמיחה ועלייה מחודשת.

יעקב אבינו מתקן תפילת ערבית. הוא מייסד את מידת האמת. לבירור האור בתוך החושך. שני סוגי אור קיימים בחושך. כנגדם מייסד יעקב אבינו שני תפילות ערבית. רשות וחובה. תפילת הרשות: האדם מאיר את החושך, משאריות האור של היום שעבר. תפילת החובה: האדם מאיר את החושך, באמצעות הפיכת החושך לאור. וגרעין צמיחה מחודשת ליום המחרת.

תפילת ערבית. משנה את מהות החושך בשלושת הממדים. אדם. מקום. זמן. האדם. המרחב. והזמן. יוצרים תחושה מדומה בחיו של אדם. תחושה של אשליה. אלו הם

ממדים של שקר. באמצעות התבוננות אמיתית. שלושת הממדים של אדם מרחב וזמן. מקבלים תובנות של היגיון אמיתי. ומוצק.

בממד של אדם: האדם מובנה מימים של אור. וימים של חושך. אולם ימי החושך הם מציאות מדומה. ועבודת האדם להפוך את החושך לאור. באמצעות האור של היום שלפניו ושלאחריו. **בשני רבדי תפילת של תפילת ערבית.**

בממד של מקום: העולם מובנה. ממקומות של אור. ומקומות של חושך. בית המקדש מקום האור. מקום התיקון. יעקב אבינו **פוגע במקום המקדש.** ומתקן תפילת ערבית. בכך יעקב אבינו מחבר בין האור של מקום המקדש. לחושך של מקומות הגלות. **בשני הרבדים של תפילת ערבית.** מתחברים ממדי הגלות לממד של מקום המקדש. באמצעות תפילת ערבית של יעקב. הגלות נהפך לגאולה. ונוצר חיבור בין **מקום** הגלות של בני ישראל. **למקום** הגאולה בבית המקדש.

מקום המקדש והקרבת הקרבים שם. הם **תפילות כנגד תמידין.** הם מאירים ונותנים כוחם גם ללילה שתבוא אחריה. תפילת ערבית רשות. כנגד איברים ופדרים שלא התעכלו מבערב. יעקב אבינו מחבר את הלילה: לשני סוגי תפילות ערבית: **הרשות והחובה.** ובכך מאיר את הלילה בימים שלפניה ואחריה.

בממד של זמן: מערכת הזמן מובנה. מזמן אור. וזמן חושך. ימי החול ימי החושך. יום השבת יום האור. ימי החול ימי שקר. יום השבת יום אמת. יעקב אבינו **איש האמת.** מהוה חיבור בין השקר של ימי החול. והפיכת השקר לאמת של שבת. **תפילת ערבית בשבת חובה:** כיון ששבת יום האמת. החושך מהוה צמיחה לאור. השבירה מהוה צמיחה לתיקון.

תפילת ערבית אין לה קבע: אין לה עמידה ואחיזה באמת. אלא אשליה. והיא נובעת מהתודעה של **אדם. מקום וזמן.** לכך נוצר מצב שהאדם מתפלל ולא מרגיש שתפילתו נענית. הסיבה לכך: החושך והגלות. בממד השקרי שלהם. יוצרים אשליה מדומה של צער ושבר. האדם שמבט התודעה שלו, כבולה בממדים של שקר. מודד את תפילותיו לפי ממדי הגלות של אדם מקום וזמן.

האדם צריך להתחזק בגלותו. ובחושך שאופף סביבו. ולהבין שהחושך משקר. וההעדר היא אשליה. **באמצעות חיבור הממדים השקריים לאמת של יעקב אבינו.** החושך נהפך לאור. והשבר לתיקון. השקר לאמת. הירח לאור השמש. **תפילת ערבית הופכת מרשות לחובה.** והאדם יוצא מגלות לגאולה.

קיצור: שלושת ממדי הבריאה: **אדם**. **מקום**. **זמן**. הם ממדים שקריים בתודעת האדם. ממדים של אשליה, שמכוחם נוצר מציאות של חושך ושב. יעקב אבינו בכוח תפילת ערבית. הופך את החושך לאור. באמצעות מידת האמת ההגיונית.

חיבור ממדי השקר למציאות של אמת. נעשה באמצעות שני רבדי תפילות ערבית. **הרשות והחובה**. כאשר הם משלבים את הלילה לימים שלפניה ואחריה. **ובכך החושך הופך לאור. והלילה ליום. השבירה לתיקון. והגלות לגאולה.**

תקציר המאמר:

א: רבותינו התנאים נחלקו האם תפילת ערבית: **רשות**. או **חובה**. הכרעת הלכה זו. גם בתלמוד. וגם בהלכה. שהיא גם רשות וגם חובה.

רבותינו האחרונים מבארים: תפילת ערבית רשות **מצד עצם התפילה**. אך **חובה מצד האדם המתפלל**.

ב: התפילה מחולקת לשני רבדים. **תוכן התפילה**. **שפת התפילה**.

תוכן התפילה: היא התפילה הטבעית, מקירות לב האדם לברואו. היא התפילה **שתיקנו לנו האבות**. ערב בוקר וצהריים. **שפת התפילה:** היא התפילה של כבוד. שהאדם מסדר דבריו לפני המקום. היא התפילה **שתיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה**. מילות התפילה. ומעמד התפילה. הם **התמידים שמקריבים על גבי המזבח**.

ג: מעמד תפילת ערבית, **האם היא חובה או רשות**. תלויה ברבדים השונים של התפילה. **מצד תוכן התפילה:** התפילה הטבעית, מקירות לב האדם לברואו. התפילה **שתיקנו לנו האבות**. ערב בוקר וצהריים. **תפילת ערבית חובה**. **מצד שפת התפילה:** התפילה של כבוד. שהאדם מסדר דבריו לפני המקום. התפילה **שתיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה**. **תפילת ערבית רשות**.

לדינא הסכימו רבותינו הפוסקים: לנקוט כשני הדיעות. **תפילת ערבית רשות וגם חובה**. **חובה על האדם להתפלל**. ו**רשות מצד הנוסח ודקדוקי הלכותיה**.

ד: בלילה פועלים שני מערכות זמן. **הזמן השמשי**. **הזמן הירחי**.

בזמן השמשי: מהות היום הוא האור, והחום. במערכת זמן זו: הלילה נמשכת אחרי היום. וניזונת משאריות אור היום. **בזמן הירחי:** מהות היום הוא החושך, והקור של הלילה. היום נמשך אחרי הלילה. וניזון מהכוחות שנאגרו בלילה.

ה: שני סדרים יש לתפילות היום. **א. שחרית מנחה ערבית**. **ב. ערבית שחרית מנחה**. שני סדרים אלו, מקבילים לשני מערכות הזמן. **השמשי והירחי**. הזמן השמשי: מתחיל בבוקר, ונגמר בלילה. הזמן הירחי: מתחיל בלילה ונגמר בלילה שאחריו.

בשבילי האורות של תורות הנגלה והנסתר המשולבים

בזמן השמשי: הלילה טפל ליום. התיקון היומי כבר נעשה באמצעות תפילות היום. לכך: **תפילת ערבית רשות. בזמן הירחי:** היום טפל ללילה. התיקון היומי פועל מכח התיקון שמתחיל מבערב. לכך: **תפילת ערבית חובה.**

בתפילת ערבית. **נקודת החיבור** בין שני תכונות הזמן. **השמשי והירחי.**

ו: תפילת ערבית חובה: ברובד של יום הירחי. הרובד הפנימי, שמתבטא בתוכן התפילה. **תפילת ערבית רשות:** ברובד של יום השמשי. הרובד החיצוני, שמתבטא בנוסח התפילה.

ז: ימות החול: ימים שמשיים. בהם האדם אנרגטי. אקטיבי. יוצא לעבודתו בבוקר וחוזר לערב. **שבת קודש:** יום ירחי. בו האדם פסיבי. יושב בביתו, ונח מעבודתו. לפיכך: כולם מודים שתפילת ערבית של שבת: **חובה.**

ח: יעקב אבינו מייסד שני תפילות ערבית. **רשות וחובה. תפילת הרשות:** בצאתו מחרן לבית לבן. בתפילה זו הלילה מסמלת שבירה וחושך. הלילה טפילה וניזונה מתיקון והאור של היום שלפניה. **במונן זה: הירח מקבלת את אורה מהשמשי.**

תפילת החובה: בשובו מביתו של לבן בדרכו לארץ ישראל. בתפילה זו הלילה מסמלת תיקון וצמיחה לאור. הלילה היא השורש ותחילת התיקון ליום שבאה אחריה. **במונן זה: הירח מנווט את מסלול כדור הארץ. ומאפשר חיים. צמיחה. על פני הכדור.**

ט: ייחוד יעקב ולאח נעשה בשני אופנים. **א. קודם חצות למעלה מן החזה. ב. אחר חצות כנגד קומת זעיר אנפין.**

ייחוד למעלה מן החזה: הוא ייחוד זמן הירחי. פנימיות הבריאה. תוכן התפילה הטבעית. שתיקנו האבות. **ייחוד כנגד קומת זעיר אנפין:** הוא ייחוד זמן השמשי. חיצוניות הבריאה. נוסח התפילה. שתיקנו אנשי כנסת הגדולה.

באמצעות תפירת של יעקב אבינו. מתחברים לאה ורחל. יעקב וישראל. ותפילת ערבית נהפכת מרשות לחובה. **י:** שלושת ממדי הבריאה: **אדם. מקום. וזמן.** הם ממדים שקריים בתודעת האדם. ממדים של אשליה, שמכוחם נוצר מציאות של חושך ושבר. יעקב אבינו בכוח תפילת ערבית. הופך את החושך לאור. באמצעות מידת האמת ההגיונית.

חיבור ממדי השקר למציאות של אמת. נעשה באמצעות שני רבדי תפילות ערבית. **הרשות והחובה.** כאשר הם משלבים את הלילה לימים שלפניה ואחריה. **ובכך החושך הופך לאור. והלילה ליום. השבירה לתיקון. והגלות לגאולה.**

ויהא רעוה לפני נורא עלילה. להדביק נפשנו בצורת יעקב החקוקה. לאור באור החיים להתהפכא חשוכא לנהורא. להזדכך למדרגת תפילת ערבית חובה. בקדושת שושבינים קדישין יעקב ישראל רחל ולאח. יתעוררו אהבת קדומים פרצופי האצילות לאורה. ונזכה לברכת מעין שבע לאחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשבייה. לגאולה עצומה מאפילה לאורה. באור נר החנוכה מן המקדש לכל הגולה.